

Коли проб'ють вісім склянок

КУПИТИ

Це шотландський автор морських детективів, парадоксальний і гостроязичний Алістер Маклін. І це його найвідоміший бойовик про суперагента Калверта. Враховуючи те, що саме за цим романом свого часу зняли фільм з Ентоні Гопкінсом, Калверт певний час походив у конкурентах Джеймса Бонда. Але був занадто реалістичним, бо Маклін сам був морським торпедистом під час війни, і йому було соромно перед флотськими товаришами фантазувати про машини, ґаджети й красунь так безбожно, як те робив «тато» Бонда Ієн Флемінґ. Хоча красуні, секретна зброя, човни, акваланги, детективний сюжет й порятунок Британської імперії тут теж в наявності. Але майже всі красуні залишаються живими, бо Маклін добрий, а його герой безсумнівно — лицар Добра. Книжку переклав колишній моряк Антон Санченко.

АЛІСТЕР МАКЛІН

КОЛИ ПРОБ'ЮТЬ ВІСІМ СКЛЯНОК

З АНГЛІЙСЬКОЇ
ПЕРЕКЛАВ
**АНТОН
САНЧЕНКО**

Алістер Маклін

КОЛИ ПРОБ'ЮТЬ ВІСІМ СКЛЯНОК

Маклін Алістер

Коли проб'ють вісім склянок : роман / А. Маклін ; пер. з англ. А. Санченко. — Тернопіль :

Навчальна книга – Богдан, 2021. — 296 с. : іл.

ISBN 978-966-10-7595-4

Це шотландський автор морських детективів, парадоксальний і гостроязичий Алістер Маклін.

І це його найвідоміший бойовик про суперагента Калверта.

Враховуючи те, що саме за цим романом свого часу зняли фільм з Ентоні Гопкінсом, Калверт певний час походив у конкурентах Джеймса Бонда. Але був занадто реалістичним, бо Маклін

сам був морським торпедистом під час війни, і йому було соромно перед флотськими товаришами фантазувати про машини, гаджети й красунь так безбожно, як те робив «тато»

Бонда Ієн Флемінг. Хоча красуні, секретна зброя, човни, акваланги, детективний сюжет й порятунок Британської імперії тут теж в наявності. Але майже всі красуні залишаються

живими, бо Маклін добрий, а його герой безсумнівно — лицар Добра.

Книжку переклав колишній моряк Антон Санченко.

Originally published in English by HarperCollinsPublishers Ltd under the title:

When Eight Bells Toll

©Devoran Trustees Limited 1985

“The author asserts the moral right to be acknowledged
as the author of this work”.

Переклад з англійської Антона Санченка

Ілюстрації Віталія Січкачука

ОДИН

СУТІНКИ ПОНЕДІЛКА — ТРЕТЯ НОЧІ ВІВТОРКА

Кольт «Миротворець» виробляють без жодних змін у конструкції вже понад століття. Купіть такий зараз — і ви не відрізните його від того, який носив Ерп Ваєтт¹, коли був заступником шерифа Додж-Сіті. Це найстаріший короткоствол у світі, безсумнівно, найзнаменитіший, і якщо дієвість револьвера за його призначенням — калічити та катрупити — вважати критерієм цінності, то ще й, можливо, найкраща ручна вогнепальна зброя усіх часів. Щоправда, нема нічого хорошого і в тому, щоб тебе підстрелили з якогось високоповажного конкурента «Миротворця», такого, як люгер або маузер: але висока швидкість польоту, менший калібр, сталева оболонка кулі будь-якого з них призводять до того, що тебе просто прошиває наскрізь, залишаючи маленьку акуратну дірочку на виході, виплескуючи більшу частку енергії в Божий світ, тим часом як велика, без оболонки, свинцева куля з м'яким вістря з набоїв Кольта при зіткненні кришить і розриває кістки, м'язи та плоть, бо витрачає всю свою енергію на тебе.

Коротше, коли набій з люгера влучає тобі, скажімо, в ногу, ти не лаєшся, відступаєш в укриття, одною рукою скручуєш та підкурюєш цигарку, а потім влучно стріляєш своєму супротивникові проміж очей. Коли ж у твою ногу влучає набій «Миротворця», ти падаєш на землю непритомний, і якщо він влучив у стегову кістку і тобі достатньо пощастило, щоб не стекти кров'ю й не відкинути копита від больового шоку, ти вже ніколи не гулятимеш без милиць, бо твоє повністю роздроблене стегно не залишить хірургів іншого виходу, крім як відтяти тобі ногу. Тож я стояв абсолютно нерухомо, не дихаючи, коли кольт «Миротворець», що й спонукав увесь цей потік неприємних думок, вирячився просто на моє праве стегно.

Ну і ще про «Миротворця»: через дуже тугий та нерівний хід спускового гачка, що керує напівавтоматичним механізмом, він може бути страшенно неточним, якщо тільки його не стискає міцна і тверда рука. Але на це мені було марно сподіватися. Рука, що тримала кольт,

рука, що так безтурботно, але багатозначно лежала на столі радіооператора, була найнепохитнішою з усіх, які я досі бачив. Вона була незворушною буквально, я міг її розгледіти дуже чітко. Світло в радіорубці було надто тьмяним, реостат настільної лампи на кронштейні викручений на мінімум, тож тільки бліда пляма жовтого світла падала на подряпаний метал столу, відтинаючи решту руки по манжету, але кисть я бачив добре. Вона мала вигляд непорушної скелі, навіть мармурова рука статуї не тримала б револьвер міцніше. Поза плямою світла я міг швидше вгадати, ніж розрізнити темний силует постаті, що похилилася спиною на переборку, трохи схилену набік голову, білий блиск уважних очей під козирком кашкета. Мої очі повернулися до руки. Кут, під яким дивився на мене кольт, не змінився й на дрібку градуса. Майже не усвідомлено моя права нога смикнулася в очікуванні неминучого поштовху. Це був дуже правильний захисний порух, так само корисний, як наче б я затулявся аркушем паперу. Я вже прохав у Бога, щоби полковник Сем Кольт винайшов щось інше, щось корисне, на кшталт безпечних шпильок.

Дуже повільно, дуже плавно, показавши долоні, я піднімав руки, поки вони не порівнялися з моїми плечима. Моя неквапність була така старанна, що і знервовану людину не навела б на здогад, що я задумав щось безглузде, наприклад, спротив. Можливо, то була й цілком зайва пересторога, бо чоловік позад цього нерухомого револьвера, здавалося, не мав нервів узагалі, тож спротив був останнім, про що я міг би помислити. Сонце вже давно зайшло, але тьмяно-червона заграва все ще жевріла на північно-західному горизонті, й мій силует чудово вимальовувався на її тлі у відчинених дверях радіорубки. Цей парубок за столом лівою рукою тримав, очевидно, реостат лампи, щоб у разі чого викрутити його і зараз же осліпити мене. А ще там був цей револьвер. Мені платили за ризик. Мені платили навіть, дуже часто, щоб я наражався на небезпеку. Але ніхто не платив мені, щоб я валяв дурня й зображав самовбивцю. Я підняв руки ще на пару дюймів вище і намагався виглядати якомога миролюбнішим та безпечнішим. Мене не тягнуло на подвиги.

Чоловік з револьвером нічого на це не сказав і нічого не вчинив. Залишився повністю незворушним. Зараз я вже бачив, що він шкірить зуби. Його лискучі очі, не кліпаючи, витріщилися на мене. Ця

посмішка, ця трохи схилена набік голова, це нібито недбало розслаблене тіло — похмуру ауру смертельної загрози в тісній рубці, здавалося, можна помацати. Було щось зловісне, щось аж до переляку неприродне, неправильне й недобре в чоловіковій незворушності, мовчазності й холоднокрівній байдужості кішки, яка бавиться з мишкою. У цій крихітній рубці смерть тільки й очікувала на те, щоб вискочити й ужалити з порухом його вказівного пальця. Всупереч своїм шотландським дідусеві з бабусею я не містик і не забобонний характерник, мої екстрасенсорні здібності приблизно такі самі, як у старого свинцевого грузила. Але я відчував запах смерті в повітрі.

— Мені здається, ми обоє припускаємося помилки, — сказав я. — Особливо ви. Можливо, ми ще й по один бік барикади, — слова давалися мені важко, горлянка зненацька пересохла, й цьому годі було зарадити чистим красномовством, але могло статися й гірше, слова принаймні лунали саме так, як я хотів — тихо, спокійно й утішно. Можливо, він просто був вар'ятом. І підлещуватися до нього — марно. Втім, усе ще живий, я кивнув головою на табуретку біля ближнього кута його столу.

— Це був важкий день. Може, сядемо й поговоримо? Я триматиму руки піднятими, обіцяю вам.

Жодної реакції. Білі зуби та очі, розслаблене презирство й ця залізна «пушка»² у залізній руці. Я відчув, що мої долоні починають стискатися в кулаки, й спішно розтиснув їх, але не міг уже нічого вдіяти зі запізним спалахом злості, яка вперше охопила мене.

Тож усміхнувся, як я сподівався, дружньою та підбадьорливою усмішкою, й повільно рушив до табуретки. Ні на мить не відривав очей від нього, сердечна усмішка звела мої вилиці, і я підняв руки навіть вище, ніж досі. Кольт «Миротворець» може звалити бичка за шістдесят ярдів, і лише Богу відомо, що той зробить зі мною; я старався викинути це з голови, я весь був — дві ноги, а все решта тільки додаток до них.

Зробив крок кожною — все ще цілий. Відтак сів, усе ще тримаючи руки піднятими, і знову почав дихати. Затримавши раніше дихання, навіть не помітив того, що було зрозумілим, бо переймався геть іншим, наприклад милицями, смертю від кровотечі й подібними штуками, які мають властивість захоплювати уяву.

Кольт залишався так само непорушним. Ствол не переслідував мене, коли я рушив через радіорубку, він був усе ще непохитно наведений у точку, де я стояв десятьма секундами раніше.

Я швидко кинувся на цю озброєну руку, але без жодних карколомних стрибків. Не стрибав, залишався майже спокійним, бо навіть примушений рухатися швидко, я б не досягнув свого поважного віку, за якого мій шеф уважав, що вшановує мене, доручаючи мені всю найбруднішу роботу в околиці за щонайменшого ризику, якби я був повільний.

Я споживав тільки корисну їжу, багато вправлявся, і хоча жодна страхова компанія у світі не прийняла б мої документи, я будь-коли легко пройшов би їхню медкомісію, але навіть тоді не зміг би відняти цю «пушку». Рука, що виглядала як мармур, і була як мармур, тільки холодніша. Я не дарма відчував запах смерті, але стара з косою вже не розмахувала нею навколо, вона була тут і вже пішла, залишивши за собою цей бездиханний труп. Я випростався, переконався, що ілюмінатори затемнені, безшумно причинив двері, тихо замкнув їх і ввімкнув верхнє світло. У старих добрих англійських заміських детективах не буває жодних сумнівів щодо точного часу вбивства. Після поверхового огляду й маси псевдомедичної абракадабри, мудрий лікар відпускає зап'ясток трупа і каже: «Покійник упокоївся об 11:57 минулої ночі» або щось подібне, потім, зі слабкою благальною посмішкою, великодушно визнаючи, що він також належить до схильного помилятися роду людського, додає: «Плюс-мінус хвилина чи дві».

Досвідченому лікареві не зі сторінок детективних романів зробити це трохи важче. Вага, комплекція, температура довкілля і причина смерті — усе впливає так сильно і часто непередбачувано на остигання тіла, що ймовірний час смерті може відхилятися від реального на кілька годин.

Я не лікар, і тим паче не кваліфікований, тож міг сказати про цього чоловіка поза столом тільки те, що він був мертвий уже достатньо давно для трупного задубіння, але ще недостатньо для того, щоби почати розкладатися. Він був здерев'янілий, як чоловік, що на смерть замерз узимку в Сибіру. Відкинув копита вже кілька годин тому. Скільки ж годин, я не уявляв.

На рукавах він носив чотири золоті галуни, тож був, мабуть, капітаном. Капітаном у радіорубці. Капітанів не так часто знаходять у радіорубці й майже ніколи за столом радиста. Він розвалився на стільцеві, схиливши голову набік та спершись спиною на бушлат, що звисав із гачка на переборці, а боком у стіну радіорубки. Трупне задубіння схопило його в такій позі, але він мав би зісковзнути на підлогу або принаймні гепнутися лицем на стіл, перш ніж задубіти.

Явних ознак насильства не було помітно, а припущення, що внаслідок випадкового збігу обставин він урізав дуба з природних причин якраз тоді, коли готувався захищати своє життя «Миротворцем», потребувало ретельнішої перевірки. Я спробував потягнути його вгору, але він не зрушив з місця, смикнувши сильніше, я почув тріск розірваної тканини; він зненацька підскочив і завалився на стола лівим боком, задубіла права рука крутнулася догори, й тепер кольт чітко стирчав у небо, наче вказівний перст.

Я нарешті дізнався, чому він помер, і досі не завалився вперед. Бідолаха був убитий зброєю, що стирчала з його хребта приблизно між шостим та сьомим хребцями, не скажу точно, і руків'я цієї зброї зачепилося за кишеню бушлата на переборці й утримувало його так.

Моя робота передбачала контакт із багатьма людьми, котрі померли від чималої кількості неприродних причин, але я вперше бачив чоловіка, якого вбили стамескою. Вузькою півднймовою стамескою, призначеною для роботи по дереву, зовсім звичайною з будь-якого погляду, крім хіба того, що на її дерев'яне руків'я була натягнута гума з велосипедного керма, того виду, на якому не залишаються відбитки пальців. Лезо ж було встромлене принаймні на чотири дюйми, і навіть припускаючи, що воно було наточене до гостроти бритви, це потребувало чоловіка настільки сильного, наскільки підступним він був, щоб завдати цього удару. Я спробував витягнути стамеску, але вона не піддалася. З ножами таке трапляється часто: кістка або хрящі, простромлені гострим інструментом, затискають сталь при спробі витягнути її. Я більше й не намагався. Убивця, ймовірно, теж намагався видобути її, але також невдало. Навряд чи він забув би таке помічне й зручне невелике жало. Мабуть, хтось відволік нападника. Чи, може, він мав великий вибір півднймових стамесок для дерева і міг дозволити собі залишити одну недбало стирчати з чиєїсь спини.

Хай там як, не так уже й дуже вона була мені потрібна. Я мав свою зброю. Щоправда, не стамеску, а ніж. Я витягнув його з пластикових піхов, пришитих за підкладкою мого пальта якраз позад шиї. Він не здавався великим: чотиридюймове руків'я і маленьке двогостре тридюймове лезо. Але це маленьке лезо розрізало дводюймовий манільський канат одним легким помахом, оскільки було гострим, як скальпель. Подивившись на нього, я перевів погляд на внутрішні двері позначеним смертю столом радіооператора, — вони вели до спальні радиста, потім я потягнувся до кишенькового ліхтарика, який носив у нагрудній кишені для чорнильної ручки, пройшов до входних дверей, вимкнув верхнє світло, так само загасив настільну лампу і застиг, вичікуючи.

Не можу сказати, як довго там стояв. Може, дві хвилини, а може, й усі п'ять. Не знаю навіть, навіщо я вичікував. Пояснював собі це тим, що чекаю, поки мої очі звикнуть до майже повної темряви в радіорубці, але сам же знав, що це не так. Може, я прислухався, очікував на якийсь шум, щонайменший натяк на шепіт чи притлумлений звук; може, просто вичікував, чи чогось не станеться; а може, просто боявся зайти в ці внутрішні двері. Перелякався? Думаю, так. Не можу присягнутись. Але радше боявся того, що можу побачити за цими дверима. Переклав ножа у ліву руку — я правша, але в деяких випадках амбідекстр³ — й обережно взявся за ручку внутрішніх дверей.

Добрих двадцять секунд пішло в мене на те, щоб відчинити ті двері лише дюймів на дванадцять, чого було досить, щоби протиснутися всередину. На останній половині дюйма чортові завіси скрипнули. Це був дуже тихий звук, який ви зазвичай не почули б і за два ярди. Але для моїх натягнутих, як струна, нервів навіть постріл біля самого вуха з флотської шестидюймової гармати пролунав би на контрасті не так гучно. Я скам'янів, як пристойний поганський бовван, покійник з мого боку дверей не був нерухомішим за мене. Я міг чути глухі прискорені удари свого серця і люто бажав, щоб воно, нахабне, билось тихіше.

Якщо хтось усередині чекав на нагоду блимнути ліхтарем мені в обличчя й застрелити мене, ткнути в мене ножем або зробити маленький вишуканий прокол стамескою, це була саме та вдала нагода. Набравши в легені трохи кисню, я беззвучно ступив і боком

протиснувся у шпарку. Ліхтар тримав на витягнутій на всю довжину правій руці. Якщо зловмисник наміряється стріляти в особу, яка світить на нього ліхтарем, то зазвичай цілиться саме в ліхтар, котрий легковажно тримають прямо перед собою. Робити так було дуже нерозважливо, що я засвоїв багато років тому зі слів колеги, якому якраз через цю нерозважливість витягли з лівої легені кулю. Тож я тримав ліхтар правицею настільки далеко від свого тіла, наскільки це було можливо, відвівши ліву руку назад з готовим до діла ножом і палко сподіваючись, що реакція будь-кого, хто міг затаїтися в цій каюті, буде повільнішою, ніж моя, клацнув вмикачем ліхтаря.

Там справді хтось був, але мені не довелося перейматися його реакцією. І нічим іншим теж. Він лежав, уткнутий лицем у койку, такою безладною безформною купою, як можуть тільки мерці. Я швидко обнишпорив каюту променем ліхтарика. Мрець був один. Як і в радіорубці, тут не видно слідів боротьби.

Мені навіть не знадобилося торкатися до нього, щоб визначити причину смерті. Тієї кількості крові, що витекла через півдюймовий надріз у його спині, не вистачило б і на чайну ложку. І я не очікував знайти більше: коли хребетний стовп розтинають вправно, серце припиняє качати кров раніше, ніж встигнеш вилятися. Можливо, трохи більший внутрішній крововилив, але теж невеликий.

Фіранки були опущені. Я обмацав променем ліхтаря кожен фут на палубі, переборках та меблях. Не знаю, що сподівався знайти, та не знайшов нічого. Я вийшов, зачинив за собою двері й дослідив радіорубку — з таким самим результатом. Для мене тут більше нічого не було. Я знайшов усе, що хотів, і те, чого не хотів. Жодного разу навіть не глянув на обличчя цих двох мертвих чоловіків. Не було потреби: їхні обличчя знав так само добре, як те, яке щоранку визирало на мене з дзеркала для гоління. Сім днів тому вони, ці люди, обідали зі мною і нашим шефом у нашому улюбленому пабі в Лондоні й були настільки бадьорими й розслабленими, наскільки представники їхньої професії взагалі можуть бути, їх звичайна спокійна пильність була притлумлена короточасним смакуванням світлого боку життя, котрий, вони знали, був точно не для них. І я не сумніваюся, що вони пішли на справу такі ж спокійні й пильні, як завжди, але виявилися недостатньо пильними й тепер були тільки спокійними. Те, що з ними

трапилося, невідворотно стається з людьми в нашій справі, й так само невідворотно певного часу станеться зі мною. Байдуже, наскільки розумним, сильним та безжалісним ти був, — рано чи пізно неодмінно перетнешся з кимось, хто був розумнішим, сильнішим та безжаліснішим за тебе. І цей хтось матиме на поясі півдюймову стамеску для дерева, і всі твої так тяжко здобуті роки досвіду, знання та хитрість виявляться безпорадними, бо ти так ніколи й не побачиш, як він підходить, а не побачиш, як він підійшов, тому, що нарешті зустрів собі рівню, а потім ти вже був мертвий.

І це я послав їх на смерть. Ненавмисне, сам того не відаючи, але зрештою відповідальність лежала на мені. Це все була моя ідея, виплід мого й тільки мого розуму, і я знехтував усіма запереченнями скоромовкою від нашого дуже підозріливого й неймовірно скептичного шефа, коли вибивав з нього якщо не захоплену згоду, то хоча б незадоволений дозвіл. Я запевняв цих двох, Бейкера й Дельмонта, що їм нічого не загрожуватиме, якщо вони приймуть мій план, ті сліпо довіряли мені, тож мій план прийняли, а тепер лежали мертві поруч зі мною. Не вагайтеся, джентльмени, покладіться на мене, але спочатку складіть заповіт.

Більше тут не було чого робити. Я послав двох чоловіків на смерть і вже не міг цього виправити. Пора було вшиватися.

Вхідні двері я відчинив так, наче це були двері до підвалу, повного кобр і павуків каракуртів. Якби на борту цього судна мав змагатися лише з кобрами і «чорними вдовами», я б вийшов через цю пройму, не вагаючись, бо вони невинні й майже приязні маленькі створіння порівняно з деякими екземплярами гомо сапієнс, які тієї ночі вільно розгулювали палубами цього вантажного судна «Нантсвіль».

Я відчинив двері наопашки і просто стояв перед ними. Просто стояв упродовж тривалого часу, не поворухнувши жодним мускулом чи, тим більше, кінцівкою, дихаючи рівномірно й неглибоко, а коли ви стоїте ось так хоча б хвилину, вам здається, що минуло вже півжиття. Я весь перетворився на слух. Стоячи там, більш як уважно прислухався. Чув глухий плескіт хвиль об борти, іноді тихий металевий скрип (це «Нантсвіль» на якірному ланцюгові опирався вітрові та течії), і тихий посвист у такелажі⁴ нічного вітру, що здіймався, й, одного разу, далеке одиноке квиління кулика. Самотні звуки, безпечні звуки, звуки ночі та

природи. Не ті, які мав намір почути. Поступово ці звуки ставали частиною тиші. Сторонніх звуків, прихованих звуків загрози та небезпеки, не було. Ні звуку дихання, ні найлегшого скрипу черевиків на металевих палубах, ані шарудіння одягу — нічого. Якщо хтось іззовні очікував на мене, він був настільки терплячий і нерухомий, наче якась надлюдина, а надлюдей я цієї ночі не остерігався, лише людей, людей із ножами, з пістолетами і стамесками в руках. Я безшумно переступив через комінгс дверей.

Ніколи я не веслував уночі по Оріноко в довбаному каное, й на мене ніколи не падало з дерева щось таке як тридцятифутова анаконда, не обвивалося довкола моєї шиї і не починало душити мене на смерть, а то б, ступивши крок, я б точно знав, із чим те можна порівняти. Цілковито тваринна сила, дика лють пари велетенських рук, що зімкнулися довкола моєї шиї ззаду, були жахливими, чимось таким, із чим я до того не стикався і чого навіть не уявляв. Після першої миті сліпої паніки й оціпеніння від шоку в моєму мозку забилася лише одна думка: це настигає кожного з нас, і зараз воно настигло мене, хтось розумніший, і сильніший, і безжалісний, аніж ти.

Я з усіх сил брикнувся правою ногою, але чоловік позаду мене знав кожне правило з цього підручника. Його власна права нога, що рухалася ледь не з більшою швидкістю та силою, ніж моя, врізала мене ззаду в рухому литку. Позад мене був не чоловік, а кентавр, і він був підкований найбільшими підковами, з якими мені траплялося мати справу. Я відчув, що мою литку не просто зламано, а відтято до половини, я відчував носок його лівого черевика позад моєї лівої ноги й тупнув нею з усіх сил, що залишались, але коли моя нога опустилася, його черевика там уже не було. Я був взутий лише в пару тонких гумових мокасин для плавання, тож нестерпний біль од удару об сталеві листи палуби прошив мене до маківки голови. Я дотягнувся руками, щоби зламати його мізинці, але до цього він теж виявився готовий, бо його кулаки були зімкнені, як сталеві кулі, й він тиснув на сонну артерію суглобами пальців. Я був не першим чоловіком, якого він душив, і якби я не виривався швидко, то міг би стати і не останнім. Мої вуха могли чути шипіння повітря, що виривалося під високим тиском, а в очах за мить уже рябіло від зірочок та кольорових кіл.

Порятував мене в ці перші секунди згорнутий каптур і прогумований парусиновий комір водолазного костюма, в який я був одягнений під пальтом. Але це не врятувало б мене надалі, життєвою метою персонажа позад мене, здавалося, було зімкнути пальці на моїй шії. З такими успіхами, як досі, він був уже на півшляху до мрії.

Я конвульсивно смикнувся, нахилиючись уперед. Половина його ваги припала на мою спину, смертельний захват ні на дрібку не ослаб, але разом із тим він відсунув свої ноги якомога далі назад — інстинктивна реакція на мій рух; мабуть, подумав, що я збираюся схопити його за ногу. Тож він на мить утратив рівновагу, я прокрутився й вигнувся дугою, розвертаючи нас обох спинами до моря. І з усіх сил метнувся назад, один, два, три кроки, кожен наступний із прискоренням. «Нантсвіль» не міг похвалитися модними тиковими поручнями на релінгах⁵, тільки тонкий ланцюг, і саме об нього душител гепнувся спиною зі силою, подвоєною нашою спільною вагою.

Якби я так шльопнувся, то зламав би спину або вибив достатньо дисків, щоб завантажити роботою на кілька місяців хірурга-ортопеда. Але цей хлопець навіть не скрикнув. Навіть не зітхнув. Хоча б пошепки. Може, він був глухонімий. Я чув про кількох глухонімих, наділених винятковою силою, думаю, це природна компенсація.

Але він був вимушений розімкнути захват і швидко схопитися за тонкий ланцюг, щоб запобігти падінню нас обох за борт у холодні темні води Лох Горна⁶. Я відштовхнувся й повернувся до нього лицем, спершись спиною на переборку радіорубки. Ця переборка була потрібна мені ще й для того, щоб, спершись, оклигати й дочекатися хоча б подоби життя у своїй заляклій правій литці.

Я міг бачити його, поки він підводився з леєрного огородження. Не чітко — було занадто темно для цього — але розгледів білу пляму обличчя й руки та загальні обриси його тіла.

Очікував на якогось чоловіка-гору, але він не був велетнем — хіба що мої очі помилялися, цілком може бути. Наскільки я міг бачити у темряві, супротивник здавався невеличким, ладно скроєним парубком, та й по всьому. Він навіть не був більшим за мене. Та це нічого не значило — Джордж Гакеншмідт був зростом лише п'ять футів і дев'ять дюймів, вагою нещасних 88 кілограмів, коли примудрився швиргнути

Шаленого Турка в повітря, наче футбольний м'ячик, і гарцював довкола боксерського рингу з вісьмома сотнями фунтів цементу на спині тільки для підтримки форми. Я не мав докорів сумління чи хибної гордості щодо втечі від меншого за мене чоловіка чимдалі й чимшвидше. Але ще не зараз. Моя права нога була ще не готова. Потягнувшись рукою до потилиці, я витягнув ножа і тримав його поперед себе, затиснувши лезо в долоні, щоб воно й не зблиснуло йому сталлю у світлі зірок.

Він попер на мене спокійно та цілеспрямовано, як людина, котра точно знає, що хоче зробити, і зовсім не сумнівається щодо результату своїх дій. Бачить Бог, я не сумнівався, що супротивник мав усі підстави для такої самовпевненості. Він зайшов збоку, тож я не міг зачепити його ногою, а той ще й виставив уперед правицю на всю її довжину. Він був одноманітний. Знову тягнувся до моєї горлянки. Я зачекав, поки долоня ворога не опинилася за кілька дюймів од мого обличчя, а потім нестримно знизу вгору штрикнув його правицею. Наші руки ляснули, зіштовхнувшись, і смертельне лезо прошило його долоню якраз посередині.

Попри все, противник виявився не таким уже й глухонімим. Три короткі нецензурні слова, невинувачений наїзд на моїх предків, й він швидко відступив, обтираючи зворотний бік і саму долоню об свій одяг, а потім іще й зализуючи, як тварина. Упритул виривався, у світлі зірок, на чорнильну кров, що була джерелом з обох боків його долоні.

— То у малого чоловічка був маленький ножичок, атож? — сказав тихо. Його голос приголомшував. Від людини такої печерної сили я очікував інтелекту троглодита й відповідного голосу, натомість слова прозвучали спокійно, ввічливо, культурно й майже без акценту, наче промова добре освіченого мешканця півдня Англії.

— Чи не забрати нам той маленький ножичок у нього, авжеж?

Він підвищив голос:

— Капітане Імрі? — принаймні вимовлене ім'я прозвучало схожим на це.

— Тихіше, дурню! — негайно відгукнувся сердитий голос од кают екіпажу на кормі. — Ти що, хочеш, щоб...

— Не хвилюйтеся, капітане, — він не зводив з мене очей. — Я зловив його. Тут, біля радіорубки. Він озброєний. Ніж. Якраз збираюся

забрати його в нього.

— Ти зловив його? Зловив його? Добре, добре, добре! — таким голосом люди говорять, причмокуючи губами й потираючи руки: він нагадував також вимову німців або австрійців, коли вони розмовляють англійською. Коротке глухе «тобре» видавало його з головою.

— Обережно! Цей мені потрібен живим. Жаку! Генрі! Крамере! Всі сюди! Бігом! На місток! До радіорубки!

— Живим, — увічливо сказав чоловік навпроти, — може також означати не зовсім мертвим.

Він відсмоктав іще трохи крові зі своєї долоні.

— Або ти віддаси ножа спокійно й мирно? Я пропоную...

Далі я не слухав. Це був старий прийом. Ти заговорюєш із супротивником, який чемно слухає, що ж ти скажеш, не усвідомлюючи, що на половині вдало побудованої фрази ти збираєшся вистрілити йому в поперек, а він, заколисаний хибним почуттям безпеки, нічого такого не очікує. Це нечесно, але ефективно, і я не збирався перевіряти ефективність на собі. Не знав, як він на мене кине́ться, у ноги чи в голову, але варто було повалити мене на палубу, — і без сторонньої допомоги я б уже не підвівся. Швидко зробив крок уперед, блимнув ліхтариком за фут від його обличчя, побачив, як засліплені очі кліпнули тієї єдиної миті, якою я міг скористатися, й буцнув його ногою.

Це був не такий сильний удар, яким він міг би стати, бо моя права гомілка все ще поводилася, наче зламана, і не такий точний через темряву, але ця спроба стала доволі похвальною у запропонованих обставинах, тож вона мала залишити його корчитися та звиватися на палубі, харкаючи в агонії. Натомість він просто завмер, неспроможний рухатися, нахилився вперед і обхопив себе руками. Ну нехай, він був суперменом. Я міг бачити блиск його очей, але вони посоловіли, нехай хоч так, цим я не дуже переймався.

Я вшивався. Пам'ятав гори́лу, яку колись бачив у зоопарку Базеля, велику чорну потвору, котра легко вправлялася зі шинами важких вантажівок замість еспандера, скручуючи їх на вісімки. Але я радше увійшов би до її клітки, ніж залишився б на цій палубі доти, коли цей хлопець оклигає. Я пошкандибав уперед за ріг радіорубки, забрався до рятувальних плотиків і розтягнувся на палубі.

Найближчі постаті переслідувачів, деякі з ліхтарями, були вже біля підніжжя трапа, що вів на місток. Мені треба було дістатися на корму до мотузки з укритим гумою гаком, яку я був закинув, щоб видертися на палубу. Але я не міг зробити цього, поки спардек та шкафут⁷ не спорожніють. А потім це зненацька стало взагалі неможливим: із секретністю і непомітністю було покінчено, бо хтось увімкнув вантажні люстри над спардеком та напівбаком⁸, і вони залили все яскравим білим блиском. Один із дугових прожекторів над баком висів на велетенській щоглі трохи попереду якраз над моєю схованкою. Я почувався беззахисним, як муха, пришпилена до білої стелі. Втиснувся у палубу рятувальних плотиків так, наче збирався крізь неї провалитися.

Переслідувачі були вже згори трапа біля радіорубки. Я чув їхні здивовані вигуки й лайку, що значило: вони побачили свого вирубленого товариша. Я не чув його голосу, тож припускаю, йому досі було не до розмов.

Заправляв різкий, владний голос із німецьким акцентом.

— Ви розкудкудакались, як кури на сідалі. Тихо! Жаку, твій пістолет-кулемет з тобою?

— Зі мною, капітане, — Жак мав упевнений голос, який я вважав би вартим довіри у звичайних обставинах, але якого волів би уникнути в теперішній ситуації.

— Іди на корму. Стань при вході до салону лицем до носа. Стеж за спардеком і шкафутом. Ми підемо до напівбака, там розтянемося від борту до борту і рухатимемося до корми, заганняючи його на тебе. Якщо він не здаватиметься, прострель йому ноги. Він потрібен мені живим.

Боже мій, це було гірше, ніж кольт «Миротворець», той принаймні стріляє одиночними. Я не уявляв, який саме пістолет-кулемет був у Жака, можливо, на дюжину або й на кілька десятків набоїв я відчув, що мускули мого правого стегна знову засудомило, це вже ставало умовним рефлексом.

— А якщо він вистрибне за борт, сер?

— Мені треба пояснювати тобі, Жаку?

— Ні, сер.

Я був не дурніший за Жака. Мені не треба було повторювати двічі. Я знову відчув цей бридкий сухий присмак на губах та в горлянці. У мене була хвилина, не більше, а потім буде вже запізно. Я тихо зісковзнув на дах радіорубки, на правий борт, протилежний тому, на якому капітан Імрі роздавав короткі інструкції матросам, безшумно спустився на палубу й попрямував до стернової рубки.

Усередині мені навіть не знадобився мій ліхтарик, відблиски світла від великих дугових прожекторів освітлювали достатньо. Присівши нижче рівня вікон, я роззирнувся і знайшов те, що шукав, прямо перед собою — металеву скриньку з аварійною піротехнікою.

Два швидкі помаху ножом обтяли найтов², яким скринька була припнута до палуби. Один відрізок мотузки, футів із десять, я залишив прив'язаним до ручки скриньки. Витягнув з кишені пальта пластиковий пакет, зняв пальто та яхтсменські прогумовані штани, які носив поверх гідрокостюма, запхав їх у пакет і прив'язав пакет до пояса. Без штанів і пальта досі не можна було. Постаті в мокрому гумовому гідрокостюмі, яка розгулює палубами «Нантсвіля», важче уникнути непотрібних запитань, тимчасом як у верхньому одязі мене могли сприйняти за члена команди, і, справді, двічі цим скористався на відстані; не менш важливим було те, що коли я полишав порт Торбей у своєму надувному човникові, був Божий день, і вигляд особи у водолазному костюмі, котра преться в море проти ночі, провокував на непотрібні запитання ще більше; щодо допитливості мешканців невеличких портів, то острови Західної Шотландії, як я переконався, нічим не поступаються сусідам на узбережжі. Хтось навіть скаже, що перевершують їх у цьому.

Усе ще навприсядки, я вийшов через двері стернової рубки на праве крило містка. Діставшись зовнішнього краю, випрямився. Намічене я мав зробити, я мав ризикнути, зараз або ніколи, чув, що команда вже рушила на ніс, щоб розпочати пошуки. Піднявши скриньку зі сигнальними ракетами над бортом, я опустив її вниз на всю довжину мотузки і почав повільно розгойдувати вперед-назад, обережно, як матрос, котрий готується закинути лот.

Скринька важила не менше сорока фунтів, але я майже не відчував цієї ваги. Дуга маятника збільшувалася з кожним наступним розгойдуванням. Я вже досягнув кута градусів сорок п'ять на кожне

коливання, майже максимум можливого, далі випробовувати своє щастя не можна було, бо й так почувався на виду, наче циркач на трапеції у світлі десятка прожекторів, і майже таким самим беззахисним теж. Коли скринька пролетіла до корми у своєму останньому замахові, я сильно шарпонував мотузку наостанок, щоб надати якомога більшого прискорення й розмаху, на які був здатен, розтиснув долоні на найвищій точці дуги й пірнув під брезентовий обвіс містка. І вже пірнувши, згадав, що не продірявив чортову скриньку, й тепер поняття зеленого не маю, потоне вона чи залишиться плавати, зате дуже чітко уявляв, що зроблять зі мною, якщо вона не потоне. Хай там як, тепер було запізно цим перейматися.

Я почув вигук, що пролунав з головної палуби, футів за двадцять-тридцять до корми від містка; я був певен, що вони мене помітили, але ні. За секунду після вигуку пролунав гучний та дуже вдалий сплеск, і голос Жака, який я упізнав, загорлав:

— Він вистрибнув за борт. Корма, правий борт од містка. Ліхтар, швидко!

Він саме мав іти, як було наказано, на корму, побачив, як мелькнуло щось темне, почув сплеск і зробив цілком логічний висновок. Жак був не з тих, хто поспішає повільно. Через три секунди він уже розповів своїм братчикам усе, що вони хотіли знати: що сталося, де сталося й що він вимагає зробити, перш ніж наробить у мені купу дірок.

Матроси, які саме йшли на ніс заганяти мене, побігли зараз усі на корму, затупотіли по палубі якраз під крилом містка, на якому я присів.

— Ти його бачиш, Жаку? — спитав голос капітана Імрі, дуже швидко і дуже спокійно.

— Ще ні, сер.

— Він скоро спливе, — мені хотілося б, щоб Імрі не був таким з біса самовпевненим. — За такого пірнання він мав ударитись об воду й не міг затримати дихання. Крамере, бери ще двох — і в шлюпку. Візьміть ліхтарі та світять навколо. Генрі, ящик з гранатами! Карло, на місток, швидко! Правий прожектор.

А я й не подумав про шлюпку, що вже було погано, а ще ж гранати! Мені аж у п'ятах похололо, я знав, що підводний вибух, навіть найменший вибух, міг зробити з людським тілом, він був у двадцять разів смертоноснішим, аніж на суші. А мені треба було, я повинен був

лізти в цю воду через кілька хвилин. Але зараз можу щось принаймні зробити з цим прожектором, який лише за два фути над моєю головою. Я схопив лівою рукою кабель живлення. Правою витягнув ніж і вже збирався розітнути дріт, коли мій мозок припинив думати про ці чортові гранати і знову запрацював. Перерізання кабелю було для мене такою ж вдалою ідеєю, як перехилитися над брезентом обвісу і заволати:

— А ось і я! Прийдіть та візьміть! — смертельне самовикриття, підказка, що я все ще на борту.

Ударити Карло ззаду, коли той підніметься трапом, дасть такий самий ефект. Я не зможу надурити їх двічі. Таких, як вони, не вдасться. Кульгаючи якомога швидше, я прошмигнув через стернову рубку на крило містка лівого борту, скотився трапом і побіг до форпіка¹⁰. Носові палуби були пустельними.

Я почув крик і грубий цокіт якоїсь автоматичної зброї — напевне, Жак лупив із пістолета-кулемета. Йому здалося, ніби він щось бачить, може, скринька спливла на поверхню, може, він справді її уздрів і сплутав зі мною в темній воді. Мабуть, таки останнє — він не став би витрачати набої і взагалі будь-що на те, в чому чітко впізнав би скриньку. Хай там як, я благословляв цю стрілянину. Якщо вони думатимуть, що я борсаюся там, опускаючись на дно, продірявлений, як швейцарський сир, то не шукатимуть мене тут, нагорі.

Вони стояли на лівому якорі. Я перекинув з борту мотузку, гойднувся, сперся ногами в якірний клюз¹¹, спустився нижче й учепився за якірний ланцюг. Якби тієї ночі за мною спостерігав міжнародний олімпійський комітет, він зафіксував би новий світовий рекорд у спуску якірним ланцюгом.

Вода була холодною, але мій мокрий гідрокостюм дав тому раду. Море було неспокійним, із сильною відпливною течією, обидві ці обставини влаштовували мене. Я поплив. Уздовж лівого борту «Нантсвіля», під водою дев'яносто відсотків часу, ніхто мене не бачив, і я не бачив нікого: весь гармидер тривав по правому борту судна.

Мій акваланг, грузила й ласта були там, де я їх полишив, прив'язані до верхівки пера стерна¹² — «Нантсвіль» сидів у воді десь на половину своїх вантажних марок на ватерлінії¹³, і верхівка пера стерна була не дуже глибоко під водою. Одягання акваланга в неспокійному морі на

швидкій течії — не найлегше із завдань, але мені дуже допомагала думка про Крамера з його гранатами. Крім того, я поспішав відкланятися, бо на мене чекав довгий шлях і я мав ще багато чого зробити, перш ніж доберуся до свого пункту призначення.

Я чув звук движка рятувальної шлюпки, що то віддалявся, то наближався, кружляючи з правого борту від судна, але він жодного разу не наблизився до мене і на сто футів. Пострілів більше не було чути, і капітан Імрі, очевидно, вирішив не застосовувати гранат. Я прилаштував грузила довкола пояса, глибоко пірнув у темні безпечні води, визначив напрямок за своїм підсвіченим наручним компасом і поплив. Через п'ять хвилин виринув на поверхню, а ще через п'ять відчув під ногами берег кам'янистого острівця, де був захований мій гумовий човник.

Видершись на скелі, я озирнувся. «Нантсвіль» сяяв вогнями, прожектор намацував щось у воді, й рятувальна шлюпка все ще крутилася довкола. Я чув рівномірне клацання якірного ланцюга, який вибирали. Тож переніс надувного човна на воду, заліз у нього, витягнув два короткі весла й погріб на південний захід. Я все ще був у радіусі дії прожектора, однак шанси на те, що вони зачепляться за постать у пласкому чорному надувному човні на такій самій чорній воді були насправді нікчемно малі.

Через мілью я прибрав весла й запустив підвісний мотор. Точніше, спробував його запустити. Мої підвісні мотори працюють зазвичай бездоганно, крім тих випадків, коли я змерзлий, мокрий і виснажений. Коли ж вони мені справді потрібні, то ніколи не працюють. Тож я знову дістав короткі весла і гріб, гріб, гріб, але не більше місяця, щоб не збрехати. І прибув назад на «Файркрест¹⁴» уночі — о другій годині десять хвилин.

¹Ерп Ваєтт — легендарний американський стрілець часів Дикого Заходу.

²Українське сленгове слово Пушкар (і відповідне прізвище) означало озброєного рушницею жандарма.

³Амбідекстр — людина, що однаково добре вправляється і правою, і лівою руками.

⁴Такелаж — стоячий та бігучий, сукупність усіх кінців (тросів, канатів, фалів тощо) на щоглах судна, які використовують для підйому вітрил або вантажних стріл тощо.

⁵Релінги — огорожа борту судна зі зварених труб та прутків, на відміну від суцільного фальшборту і леєрів — тросів або ланцюгів на стійках.

⁶Лох Горн — вузька довга затока в Північно-Західній Шотландії.

⁷ Шкафут — середина верхньої палуби судна, від носової до кормової щогли. Спардек — палуба надбудови в середній частині судна, над шкафутом.

⁸ Бак — носова частина верхньої палуби. Напівбак — палуба надбудови на носі судна, над баком.

⁹ Найтов — тонкий кінець, яким прив'язують до палуби вантаж чи інші речі, щоб вони не совалися при хитавиці.

¹⁰ Форпик — носовий відсік судна. Зазвичай у ньому розміщені канатний ящик для якірного ланцюга й боцманська комірчина для такелажного спорядження тощо.

¹¹ Якірний клюз — отвір у борту судна, через який виведено назовні якірний ланцюг.

¹² Перо стерна — металева пластина, якою повертають у потрібний бік струмінь від гвинтів, розвертаючи судно або утримуючи його на курсі.

¹³ На борт вантажних суден наносять вантажні марки, що позначають максимальне завантаження судна, щоб воно зберігало плавучість, та глибину осадки за неповного завантаження. Ватерлінію фарбують іншим кольором згідно з маркою максимальної осадки.

¹⁴ Назва співочої пташки, золотомушка червоночуба.

ДВА

ТРЕТЯ НОЧІ ВІВТОРКА — СВІТАНОК

— Калверте? — голос Ганслетта був майже нечутним шепотінням в темряві.

— Так.

Він стояв наді мною на палубі «Файркресту» і був радше уявним, аніж видимим на тлі чорноти нічного неба. Важкі хмари котилися з південного заходу й затуляли останні зорі. Великі важкі краплі холодного дощу починали збурювати поверхню моря.

— Допоможи мені підняти човник на палубу.

— Як усе відбулося?

— Розкажу пізніше. Спочатку човен, — з носовим фалінем¹⁵ у руці піднявся забортним трапом. Мав руками переставляти свою праву ногу через планшир¹⁶. Задерев'яніла й залякла, вона знову почала боліти й ледве витримувала мою вагу.

— І швидше. Невдовзі можемо очікувати на гостей.

— Он воно що... — сказав глибокодумно Ганслетт. — Дядечкові Артуру це сподобається.

Я не відповів нічого. Нашому роботодавцеві, контрадміралові серу Артурові Арнфорд-Джейсону, Кей-Сі-Бі¹⁷ і більшість літер з решти абетки, не можна було вгодити взагалі ніколи.

Ми втягнули мокрого човника на борт, відкрили підвісний мотор і перенесли одне й інше на носову палубу.

— Дістань мені пару водонепроникних мішків, — сказав я. — Потім починай вибирати якірний ланцюг. Роби це тихо, зніми шпиль¹⁸ зі стопора й підклади брезент.

— Ми відходимо?

— Відійдемо, якщо знадобиться. Тим часом постоїмо. Просто виберемо якір на панер¹⁹.

Поки він повернувся з мішками, я випустив повітря з човника і сховав його в парусиновий чохол. Звільнився від акваланга та гідрокостюма й засунув їх в один з пакетів разом із грузилами і своїм

водостійким годинником з великою шкалою та комбінованим наручним компасом і глибиноміром. Підвісний мотор я сховав у інший мішок, подолавши бажання просто викинути цю чортову штуку за борт: підвісний мотор начебто й достатньо безпечна річ, бо є на борту будь-якого катера, але в нас уже був один, прикріплений до дерев'яного ялика, що звисав зі шлюпбалки над кормою.

Ганслетт, увімкнувши електричний шпиль, рівномірно вибирав якірний ланцюг. Електричний шпиль сам собою доволі безшумна машина: коли виходжують якір, увесь гармидер створюють чотири джерела: ланцюг, що проходить через якірний клюз, клацання стопора шпиля об кожний наступний зуб шестерні, ланки ланцюга, що проходять власне турачку²⁰, й гуркіт ланцюга, що сиплеться в канатний ящик. З першим нічого не поробиш, але з вимкнутим стопором і товстим брезентом, що приглушав звуки від турачки й канатного ящика, рівень шуму був несподівано низьким. Над водою звуки линуть далеко, але найближчі судна на якорі були майже за двісті ярдів од нас — ми не шукали компанії інших човнів у гавані. Але і за двісті ярдів тут, у Торбеї, ми почувалися незручно близько: те полого морське дно обривалось урвищем зовсім недалеко від містечка, й теперішня глибина двадцять морських сажнів була максимально можливою безпечною при наших шістдесяти сажнях наявного якірного ланцюга.

Я почув клацання палубної педалі, на яку наступила нога Ганслетта.

— Якір на панері.

— Постав на хвилинку на стопор. Якщо ця турачка прокрутиться, залишуся без рук.

Я протягнув мішки прямо на ніс, перехилився над контролером шпиля і використав усю довжину вантажного шкентеля, щоби прив'язати їх до якірного ланцюга. Коли шкентель був закріплений, я перекинув лантухи через борт, дозволивши їм бовтатися довкола ланцюга.

— І не таку вагу брали, — сказав я. — Зніми ланцюг з турачки — опустимо його вручну.

Сорок сажнів — це 240 футів ланцюга, і витравлювання всього цього добра на дно не обіцяло нічого доброго ні моїм рукам, ні спині, та й за решту своїх членів я не дав би ламаного гроша ще до того, як ми почали. Я вже падав, натомлений цією нічною роботою, моя шия

несамовито боліла, гомілці було кепсько, мене нестямно трусило. Я знаю різні способи заробити теплий рожевий рум'янець, але носіння мокрої білизни посеред холодної, мокрої та вітряної осінньої ночі на Західних островах до жодного з них не підходить. Усе ж таки справу нарешті було зроблено і ми могли спуститись в низи. Якщо комусь захочеться дослідити, що саме ми притопили нашим якірним ланцюгом, йому знадобиться сталевий шарнірний водолазний скафандр.

Ганслетт зачинив за нами двері салону, в темряві обійшов його довкола, опускаючи важкі оксамитові фіранки, й лише потім увімкнув невеличку настільну лампу. Я не викручував світло на повну, хоча ми з досвіду і знали, що воно не пробивається крізь оксамит; останньою річчю, яку я збирався робити, була реклама того, що ми на ногах і не спимо посеред глумої ночі.

Ганслетт мав темне вузьке похмуре обличчя з могутньою щелепою, чорні волохаті брови й густе чорне волосся — той тип лица, котрий сам собою настільки виразний, що нечасто виражає ще щось, окрім цього. Зараз воно було незворушне й дуже спокійне.

— Тобі треба купити іншу сорочку, — сказав Ганслетт. — Твій комірць занадто тісний. Залишає сліди.

Я припинив утиратися рушником і поглянув у дзеркало. Навіть у цьому тьмяному світлі моя шия виглядала не найкращим чином. Вона дуже спухла й побіліла, з чотирма відразливими синцями там, де суглоби великого і вказівного пальців супротивника дісталися до плоті. Синці були синьо-зелено-багряними, й мали вигляд таких, що зійдуть іще не скоро.

— Той тип схопив мене ззаду. Він марнує час на кримінал, йому б вигравати олімпіаду в жимі штанги. Мені ще пощастило. Бо, крім того, він носить важкі черевики.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ